

Kinga Lisowska

"Edukacja obywatelska w szkole.
Teoria i praktyka", Janusz
Korzeniowski, Małgorzata Machałek,
Warszawa 2011 : [recenzja]

Meritum 5, 185-188

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

**JANUSZ KORZENIOWSKI, MAŁGORZATA MACHAŁEK,
EDUKACJA OBYWATELSKA W SZKOLE.
TEORIA I PRAKTYKA,
WYD. NAUKOWE PWN, WARSZAWA 2011, SS. 358**

Książka Janusza Korzeniowskiego i Małgorzaty Machałek stanowi propozycję podręcznikową, odnoszącą się do kształtowania edukacji obywatelskiej w szkole oraz poza szkołą. Trafia tym samym na podatny grunt, rozwijającego się od 2004 r., nurtu budowania społeczeństwa obywatelskiego, tożsameso z państwem, a także z małą, lokalną „Ojczyzną” kulturową. Jest zatem pewną propozycją lekcji wiedzy o społeczeństwie oraz pozaszkolnej¹ i pozalekcyjnej edukacji historycznej. Jest to jedno z wielu opracowań z kręgu problematyki edukacji obywatelskiej w szkole. Jednak, w ciągle zmieniającej się rzeczywistości społeczno-gospodarczej, istnieje potrzeba uaktualniania tego typu pozycji i odkrywania coraz to nowych metod pracy.

Autorzy podzielili książkę na osiem rozdziałów. Pierwszy porusza problem zagadnienia edukacji obywatelskiej w kontekście znaczeniowo-pojęciowym, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju historycznego wiedzy o społeczeństwie oraz modelu nauczyciela. W drugim autorzy pokusili się o sformułowanie celów głównych edukacji obywatelskiej oraz podjęli problematykę taksonomii celów kształcenia. Kolejne sześć rozdziałów odnosi się do teoretycznych i praktycznych rozwiązań w procesie nauczania wiedzy o społeczeństwie, w którym uwzględnia się metody, środki, ocenę osiągnięć uczniów oraz formy organizacyjne edukacji obywatelskiej.

---

¹ W procesie kształcenia wyróżnimy: edukację formalną i pozaformalną (może być określana edukacją pozaszkolną). Edukacja formalna stanowi zorganizowany (oparty na strukturze i organizacji) proces nauczania, prowadzący do uzyskania określonego wykształcenia, dyplomów, certyfikatów i zaświadczeń. Ponadto występuje podział na edukację nieformalną i pozaformalną. Edukacja nieformalna: *proces uczenia się, który nie jest zorganizowany lub ustrukturyzowany pod kątem celów, czasu oraz wsparcia. Edukacja nieformalna obejmuje także zdobywanie umiejętności (czasem niecelowe) poprzez pracę i inne doświadczenia*, zob. *Przewodnik po edukacji nieformalnej i pozaformalnej*, wyd. Semper Avanti, Wrocław 2013, s. 7. Edukacja pozaformalna jest zaś celowym zorganizowanym procesem, który z założenia ma nas prowadzić do zdobycia jakiejś określonej wiedzy.

Praca z powodzeniem wpisuje się w nurt badań nad szkolną edukacją historyczną. Oparta na szerokiej bazie literatury z obszaru problemowego pozwoliła autorom na stworzenie kompendium wiedzy dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie. Jest to także doskonała pozycja dla nauczycieli akademickich, którzy prowadzą przedmioty związane z edukacją obywatelską i regionalną. Mogą bowiem spojrzeć na problematykę edukacji historycznej w szkole z punktu widzenia nauczyciela działającego w ramach określonej grupy wiekowej, pochodzącej z danego obszaru terytorialno-kulturowego.

Małgorzata Machałek i Janusz Korzeniowski w jasny i przejrzysty sposób ukazują model nauczyciela edukacji obywatelskiej, w którym zawarto prawa, obowiązki i powinności oraz kompetencje dydaktyczno-wychowawcze nauczyciela. Należy tutaj zgodzić się ze stwierdzeniem autorów - *sukces edukacji obywatelskiej w ogromnej mierze zależy od kompetencji dydaktyczno-wychowawczych nauczycieli*². Tym bardziej słusznym wydaje się zastosowanie podziału kompetencji w zakresie: planowania i projektowania procesu dydaktycznego nauczycieli; wiedzy merytorycznej nauczycieli; stosowania strategii nauczania nauczycieli; zarządzania procesem nauczania i uczenia się nauczycieli; diagnozy, kontroli i oceniania uczniów; wspomagania ogólnego rozwoju ucznia; wychowania; autorefleksji i doskonalenia zawodowego. Warto podkreślić, że autorzy nie podają złotego środka na sukces w procesie edukacji obywatelskiej. Wręcz przeciwnie, konstatują potrzebę pracy nauczycieli nad własnym stylem nauczania i dostosowaniem go do grupy, z którą pracują.

Pozycja prezentuje nowoczesny warsztat pracy nauczyciela, w którym dużą rolę odgrywają metody, formy i środki nauczania. Autorzy wyróżnili dziewięć metod aktywizujących ucznia: uczenie się we współpracy; umiejętność: wymiany poglądów, twórczego myślenia, podejmowania decyzji, rozwiązywania problemów, samodzielnej pracy, społeczne, wartościowania i zapisu informacji; działania integrujące wiedzę i umiejętności z różnych dziedzin. Jest to nic innego, jak praktyczne rozwiązanie (podbudowane teorią) możliwe do zastosowania na zajęciach. Małgorzata Machałek i Janusz Korzeniowski dużą rolę przypisują wykorzystaniu tekstów źródłowych oraz źródeł ikonograficznych, symbolicznych i audiowizualnych. Dzisiaj nie możemy pracować z dziećmi i młodzieżą bez posiłkowania się odpowiednią bazą źródłową. Nauczyciel musi bowiem nauczyć młodego człowieka

² J. Korzeniowski, M. Machałek, *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 34.

krytycznego podejścia do otaczającego go świata, pełnego informacji zamkniętych, zawartych w prasie, telewizji, książkach i Internecie. Funkcjonowanie w rzeczywistości społeczno-gospodarczej opiera się coraz częściej na odpowiedzi na dostarczane bodźce ze świata technologii, masmediów oraz innych, nawet tradycyjnych, form przekazu. Ponadto historia, a tym samym podłoże obywatelskości, tworzy się już tu i teraz. Musimy zatem sięgnąć do czasów często odległych, aby zrozumieć system znaczeniowo-pojęciowy otaczającego nas świata i ludzi.

Wartością dodaną publikacji jest przedstawienie różnych programów nauczania wiedzy o społeczeństwie oraz sposobu tworzenia własnych autorskich planów działania w obrębie problematyki. Dodatkowo autorzy pokusili się o nakreślenie strategii planowania pracy dydaktycznej nauczyciela wiedzy o społeczeństwie. Ta część książki skierowana jest jednak tylko i wyłącznie do nauczycieli klas licealnych i techników. Trudno jest wykorzystać ją do działań z zakresu edukacji historycznej na niższych stopniach nauczania oraz w edukacji pozaformalnej (pozaszkolnej).

Warto zaznaczyć, że niezwykle nowatorską formę stanowi zebranie i przekazanie dla grona zainteresowanych czytelników adresów stron internetowych przydatnych w edukacji obywatelskiej. Z doświadczenia animatora kultury, realizatora projektów historycznych oraz prowadzącego przedmiot na studiach niestacjonarnych – edukacja obywatelska i regionalna, muszę stwierdzić, że jest to bardzo przydatna baza do pracy w obszarze wiedzy historycznej.

Młody człowiek, który staje przed zadaniem kształtowania społeczeństwa obywatelskiego w szkole, czy też poza nią, potrzebuje pewnych stałych punktów odniesienia, które pomogą mu stworzyć dobry plan działania, program oraz pozwolą na wybranie odpowiednich metod, form i technik pracy. Doskonałym źródłem tego typu wiedzy są właśnie strony internetowe.

Niestety podjęte w szóstym rozdziale rozważania na temat form organizacyjnych edukacji obywatelskiej są niewystarczające. Poruszają w sposób szczegółowy jedynie pracę w ramach samorządów uczniowskich i klubów szkolnych. Bardzo pobieżnie traktują działania centrów edukacji obywatelskich, Polskiej Akcji Humanitarnej i innych organizacji samorządowych i pozarządowych. Podczas, kiedy proces kształtowania edukacji obywatelskiej wychodzi poza mury szkolne. Przejmowany jest także przez organizacje i stowarzyszenia, które prowadzą szeroką akcję w ramach kształtowania społeczeństwa obywatelskiego. Owe stowarzyszenia wspomagane są przy tym przez programy unijne, państwowe, samorządowe, a także przez darczyńców

z sektora prywatnego. Niemal co druga organizacja w Polsce prowadzi działalność edukacyjną³

Mówi się już dzisiaj o pewnej „kulturze” sektora pozarządowego i jego funkcjonowania na rzecz edukacji pozaformalnej (pozaszkolnej). W skład edukacji pozaszkolnej wchodzi zaś: media, organizacje pozarządowe, publiczne instytucje kultury i nauki (muzea, biblioteki, centra nauki, domy kultury), przedsiębiorstwa komercyjne, nieformalne grupy społeczne.

Reasumując, muszę stwierdzić, iż książka *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka* jest pozycją, w której studenci pedagogiki oraz doświadczeni nauczyciele znajdą odpowiedzi na wiele nurtujących ich pytań dotyczących nauczania w zakresie edukacji historycznej i wiedzy o społeczeństwie. Jest to kompendium przygotowane w większej mierze dla pedagogów szkół licealnych i techników. Ubolewam nad faktem, że tylko w niewielkiej części wykorzystać je mogą animatorzy kultury oraz przedstawiciele sektora edukacji pozaszkolnej.

---

³ P. Zbieranek, *Sektor edukacji pozaszkolnej w Polsce – próba opisu*, w: Jak wykorzystać potencjał edukacyjny w Polsce, red. Piotra Zbieranka, wyd. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2011, s. 10.